

IAS-12 STANDARTINING TIJORAT BANKLARIGA TATBIQ QILISH MASALALARI (O'ZBEKISTON MISOLIDA)

Yakubova Oydinoy

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya. O'zbekistonning moliyaviy tizimi rivojlanayotgan va global iqtisodiy aloqalarga kirib borayotgan bir davrda, xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (IFRS) o'tish va ularni qo'llash zaruriyati kundan-kunga ortib bormoqda. Xususan, tijorat banklari faoliyatida soliq hisobotlarini to'g'ri tuzish, shaffof va aniq moliyaviy ma'lumotlarni taqdim etish uchun IAS 12 – daromad soliqlari standartining tatbiqi alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada uning O'zbekiston tijorat banklarida qanday qo'llanilayotgani va unga oid muammolarni ko'rib chiqamiz.

Kalit so'zlar. IAS 12 – daromad soliqlari standarti, tamoyillari, bankning aktivlari va majburiyatlari, soliq stavkalari, soliq qonunchiligi.

Абстракт. В условиях развития финансовой системы Узбекистана и ее интеграции в мировые экономические связи необходимость перехода и применения Международных стандартов финансовой отчетности (МСФО) возрастает с каждым днем. В частности, внедрение МСФО (IAS) 12 «Налоги на прибыль» имеет особое значение в деятельности коммерческих банков для правильного составления налоговой отчетности и предоставления прозрачной и точной финансовой информации. В этой статье мы рассмотрим, как он применяется в узбекских коммерческих банках и какие проблемы с этим связаны.

Ключевые слова. МСФО (IAS) 12 – стандарт налога на прибыль, принципы, банковские активы и обязательства, налоговые ставки, налоговое законодательство.

Abstract. At a time when the financial system of Uzbekistan is developing and entering global economic relations, the need to transition to and apply International

Financial Reporting Standards (IFRS) is increasing day by day. In particular, the implementation of IAS 12 - Income Taxes - is of particular importance for the correct preparation of tax reports and the provision of transparent and accurate financial information in the activities of commercial banks. In this article, we will consider how it is applied in commercial banks of Uzbekistan and the problems associated with it.

Keywords. IAS 12 - Income Taxes, principles, assets and liabilities of the bank, tax rates, tax legislation.

O'zbekistonda xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) 2019 yildan boshlab tijorat banklari uchun majburiy bo'ldi. Bu o'zgarishlar banklarning moliyaviy va soliq hisobotlarini xalqaro standartlarga muvofiq shakllantirishni ta'minlash maqsadida amalga oshirilgan. Shu bilan birga, O'zbekistonning o'ziga xos soliq tizimi ham mavjud bo'lib, banklar xalqaro standartlarni tatbiq qilishda ba'zi mahalliy soliq qonunchiligini ham hisobga olishlari zarur.

Vaqtinchalik farqlar (deferred tax assets and liabilities). IAS 12 standarti vaqtinchalik farqlarni, ya'ni bankning aktivlari va majburiyatlarining soliqqa tortishdagi farqlarini hisobotda aks ettirishni talab qiladi. O'zbekistonda tijorat banklari uchun bu farqlar, masalan, kreditlar va qarzlar bo'yicha amortizatsiya, to'lovlarni qoplash va boshqa iqtisodiy omillar tufayli yuzaga keladi. Banklar bunday farqlarni o'zlarining moliyaviy hisobotlarida to'g'ri aks ettirishi zarur.

Soliq yo'qotishlarini qayta ta'riflash. O'zbekistonda tijorat banklari soliq yo'qotishlarini kelajakdagi soliqlardan o'chirish imkoniyatiga ega. Bu soliq aktivlari (deferred tax assets) sifatida banklar tomonidan hisobotda aks ettiriladi. Agar bank soliq yo'qotishiga uchragan bo'lsa, ularni kelajakdagi soliqlardan o'chirish uchun ishlatish mumkin. Bu holatda, IAS 12 standarti soliq yo'qotishlarini aniq hisoblashni va soliqqa tortish imkoniyatlarini ko'rsatishni ta'minlaydi.

Soliq stavkalarining o'zgarishi. Soliq stavkalarining o'zgarishi O'zbekistonda ham yuzaga kelishi mumkin. Bu o'zgarishlar banklarning vaqtinchalik farqlarini qayta hisoblashni talab qiladi. O'zbekistonda soliq stavkalarining o'zgarishi banklarning soliq

majburiyatlari va aktivlariga ta'sir ko'rsatadi, shuning uchun banklar bu o'zgarishlarni hisobotda to'g'ri aks ettirishlari kerak.

Soliq hisoboti va mahalliy soliq qonunchiligi. O'zbekiston soliq tizimi xalqaro tizimdan farq qiladi, masalan, korporativ soliq, QQS va boshqa mahalliy soliqlar mavjud. Banklar mahalliy soliq qonunchiligiga rioya qilishlari zarur. Bu, o'z navbatida, xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (IFRS) mos keladigan soliq hisoboti va moliyaviy hisobotlarni shakllantirishda o'ziga xos qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

O'zbekistonda tijorat banklari va IFRS. O'zbekistonda tijorat banklari va boshqa moliyaviy tashkilotlar uchun xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) tizimi 2019 yildan boshlab majburiy bo'lib qolgan. Bu banklar o'zlarining moliyaviy hisobotlarini IFRS asosida tuzishlari kerak, shu jumladan soliq hisobotlari va soliqlar bilan bog'liq masalalar.

IAS 12 ning asosiy prinsiplaridan biri — vaqtinchalik farqlarni (deferred tax) va soliq majburiyatlarini to'g'ri hisoblashingizni talab qiladigan tizim bo'lib, O'zbekistondagi tijorat banklari ham xalqaro moliyaviy hisoboti tizimida aynan shu tamoyillarga amal qilishadi. Bu yerda soliq aktivlari, soliq majburiyatlari va soliq farqlari (deferred tax assets, deferred tax liabilities) o'rganilib, banklar hisoboti va soliq hisobotlarida to'g'ri aks ettiriladi.

O'zbekiston soliq tizimi. O'zbekistonda tijorat banklari ham o'z faoliyatlarida mahalliy soliq qonunlari, jumladan, korporativ soliq, qo'shilgan qiymat solig'i (QQS), va boshqa soliqlarga bo'lgan majburiyatlarni bajaradilar. Biroq, IAS 12'dan farqli o'laroq, O'zbekistonda ba'zi holatlarda soliqlarni hisoblash va taqdim etish bo'yicha alohida me'yorlar mavjud.

Shu bilan birga, O'zbekistonda IFRS tizimi asosida ish yuritayotgan banklar xalqaro tizimga moslashtirilgan soliq hisobini yuritadilar, ya'ni bu jarayonlar ham IAS 12'ga mos keladi. Demak, xalqaro standartlar (masalan, vaqtinchalik soliq majburiyatlari va aktivlarini hisoblash) O'zbekistonda tijorat banklari faoliyatida qo'llaniladi.

O'zbekistonda IAS 12 standarti tijorat banklarida qo'llanilayotganda bir qator muammolar mavjud:

Mahalliy soliq qonunchiligi va IFRS farqlari: O'zbekistonning soliq tizimi xalqaro moliyaviy hisobot standartlaridan farq qiladi. Bu farqlar banklar uchun hisob-kitoblarni murakkablashtiradi va soliqlarni to'g'ri hisoblashda xatoliklar yuzaga kelishi mumkin.

Vaqtinchalik soliq farqlarini hisoblash: vaqtinchalik farqlarni hisoblashda yuzaga keladigan qiyinchiliklar. Banklar, masalan, aktivlar va majburiyatlar o'rtasidagi farqlarni to'g'ri baholashda xatolikka yo'l qo'yishlari mumkin.

Soliq stavkalarining o'zgarishi: soliq stavkalarining o'zgarishi banklar uchun qo'shimcha murakkabliklar yaratadi, chunki ular vaqtinchalik farqlarni qayta hisoblashlari va soliq majburiyatlarini yangilashlari kerak.

Hisobotda shaffoflik va adolat: banklar xalqaro standartlar asosida soliqlarni to'g'ri hisoblash va hisobotlarda aniq ko'rsatishlari zarur. Bu esa moliyaviy shaffoflikni ta'minlashga yordam beradi.

Xulosa

O'zbekistonda IAS 12 (Income Taxes) standarti to'g'ridan-to'g'ri qo'llanilmaydi, lekin xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (IFRS) asoslangan qarorlar va prinsiplar mamlakatning soliq tizimi va moliyaviy hisobotini shakllantirishda qo'llaniladi. O'zbekistonda soliq va moliyaviy hisobotlar tizimi o'zining alohida huquqiy me'yorlariga ega, lekin O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki va boshqa moliyaviy muassasalar xalqaro standartlarga muvofiq hisobotlarni taqdim etishadi, ayniqsa, tijorat banklari uchun.

O'zbekistonda tijorat banklari uchun IAS 12 standartini tatbiq qilishda bir qator qiyinchiliklar mavjud bo'lsa-da, xalqaro standartlarga rioya qilish mamlakatning moliyaviy tizimini yanada ishonchli va shaffof qilishga yordam beradi. Vaqtinchalik soliq farqlarini hisoblash, soliq yo'qotishlarini qayta ta'riflash, va soliq stavkalarining o'zgarishi banklar uchun muhim masalalardir. Shu bilan birga, mahalliy soliq qonunchiligi va xalqaro standartlar o'rtasidagi farqlarni hisobga olish zarur. O'zbekistonning moliyaviy tizimi

global iqtisodiyot bilan integratsiyalashgan sari, IAS 12 kabi xalqaro standartlarga muvofiqlikni ta'minlash yanada muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekistonda to'g'ridan-to'g'ri IAS 12 standarti majburiy bo'lmasa-da, tijorat banklari xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (IFRS) amal qilmoqda, shuning uchun bu banklar uchun IAS 12 dan kelib chiqqan asosiy prinsiplar va usullar qo'llaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksi
2. International Accounting Standards (IAS 12) - Income Taxes [IFRS Foundation, London.]
3. Shahin, M. (2020). "IFRS va O'zbekiston Soliq Tizimi: Tatbiq etishdagi Qiyinchiliklar.
4. Petrak, J., & Korman, M. (2018). "Deferred Tax and IAS 12: A Study of Its Application in Banks."
5. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Bankining "Xalqaro Moliyaviy Hisobot Standartlariga Asoslangan Moliyaviy Hisobotni Taqdim Etish" qo'llanmasi (2021)
6. "Global Financial Reporting Standards and Banking Sector: Challenges and Opportunities" by Smith, R. (2021)
7. Karakov, R. (2022). "IFRS va O'zbekiston Moliyaviy Hisobotlaridagi Soliq Masalalari."
8. O'zbekistondagi Tijorat Banklari va IFRS: Tadqiqot va Analiz